

YENİGÜN

GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

Türkiye geçen yüzyılda hatı tiyatrosuna kapılarını açtığı zaman sahnelerimizde boy gösteren ilk yabancı yazarlar vardı. Bu yazarlara göre Shakespeare daha az biliniyordu. 1. Condordia tiyatrosunda yabancı tiyatro topluluklarının 1942 yıllarında Shakespeare'in Romeo ile Juliet'i, Othello'yu, Hamlet'i oynadıklarını biliyoruz. Güllü Agob'un kurduğu Gedikpaşa Tiyatrosu da Romeo ile Juliet'i Venedik Tacirinin, Othello'yu oynamıştı. O sıralarda Şark Tiyatrosu adıyla İstanbul'un değişik yerlerinde temsiller veren topluluk da Othello'yu oynamıştı. Ermeniler arasında bir de Shakespeare oyunusu çıkmıştı. Bedros Atamyan'ın (1849-1891) Türkiye'de Shakespeare'in tanınması için büyük emeği geçmişti. Shakespeare'in Othello'sunu, Kral Lear'i ve Hamlet'i Rusya'da da bir çok kentlerde oynamış, övie ki birazdan sözünü edeceğimiz Shakespeare ile ün yapmış büyük İtalyan oyuncusu Ernesto Rossi onu Hamlet'e seyredip çok beğenmişti. Atamyan öylesine sanatına bağlıydı ki rollerini tanıyıp yaşayabilmek için olayların geçtiği ülkelere gitmişti. Nitekim, Othello için Venedik ve Kıbrıs'a, Romeo için Verona'ya, Hamlet için Elsinore'ye gitmişti. Hatta Shakespeare üzerine ermenice yazılmış bir de kitabı vardır 2. Thomas

kespeare oyunlarından yapılmış operalar da yasaklanıyordu. Bu arada Othello ve Macbeth'i sayabiliriz 7. Macbeth, Hamlet gibi oyunların yasaklanmasını anlamak kolaydı. Bunlarda kralların camına kıyılması padişahı korkutuyordu.

Geçen yüzyılda kitap olarak yayınlanan bazı Shakespeare çevirileri buluyoruz: Hasan Bedrettin ve Mehmed Rifat'ın çevirdiği Othello Ducis'nin Shakespeare'den yaptığı bir düzenlemedir (1923-1877). Yanlışlıklar Komedyarı ve Venedik tacirini Hasan Sırrı, birincisini Sehv-i Muhik (1304-1888), ikincisini de Venedik Taciri (1301-1885) adıyla çevirmiştir. Bunlardan ikincisine H. Y. baş harfleri ni kullanmıştır. Bunlardan başka Shakespeare'in oyununu öykü biçiminde Lamb'in Charles kespeare'den Öyküler kitabından çevirmiştir. Mihran Boyacıyan'ın çevirdiği bu öykünün birisi Romeo ve Juliet (1302) öteki Sehv Komeryası (1302) adını taşır.

19. yüzyılda yerli oyun yazarlarımız üzerinde Shakespeare'in bir etkisi olmuş mudu? Kesin bir etki olduğu söylenemez. Ancak Shakespeare'in oyunlarının bazıları'nın olay örgülerinin ve bazı sahnelerinin benzerlikleri üzerinde durulabilir. Bu benzerliklerin doğrudan doğruya Shakespeare'den gelen etkiye

yan'ın oynadığı Hamlet'te Muhsin Ertuğrul Laertes'e çıkmıştı.

Yirminci yüzyılda gelişen tiyatro yaşamında Shakespeare'e ayrı bir yer tanındı. Aşağıdaki listeden görüleceği üzere Shakespeare'in 37 eserinden büyük bir çoğunluğu bir çok kez oynandı, çevrildi. Öyle ki eski adıyla Darülbeydi, şimdiki adıyla Şehir Tiyatrosunun her tiyatro mevsimi mini bir Shakespeare temsiliyle açması bir gelenek oldu. Ancak bu sonuç kolayca sağlanmadı. Çağın yazarları, ayları kolayca anlaşılabilir bir davranışla klâsiklere tepki gösteriyorlardı. Bir yanda Muhsin Ertuğrul, öte yanda Shakespeare'in oynamasını gereksiz bulan yazarlardan Hüseyin Suat, İbnirrefik Ahmet Nuri arasında tartışmalar oluyordu. Shakespeare'e karşı olanların yazılarında kolayca anlaşılacak şekilde sözler görülüyordu:

görmüş, İngiltere'de eğitim görmüş diye kesimlere ayrılır. Fransız ve başka kültürün etkisinde kalanlar ola ki İngiltere'den çıkan Shakespeare'e karşı dururlar. Bir de aydının özgün, herkesten başka görünmek eğilimini de hesaba katmak gerekir. Değil mi ki Shakespeare yaygın bir görüşle el üstünde tutuluyor öyleyse aydın da kendini önemli kılmak için bu inanca karşı gelecektir. Bu arada Boulevard oyunlarını Türkçe'ye çevirip, bunları oynatarak bu işten yararlanan yazarları da Shakespeare'e karşı çıkanlar arasında sayabiliriz. Ancak gene bu yazarlar içinde bir bakıma haklı görülecek bir görüş açısından da Shakespeare'in oynamasına karşı çıktıkları oluyordu. Çeviriler kötü, sahne düzeni kötü, oynayıp kötü olunca Shakespeare'in oyunları yüceliklerini yitiriyor, anlamsız, kötü birer oyun durumuna düşüyorlar.

virileri aldı. Üniversitelerimiz de Shakespeare ile ilintili çalışmalar yaptı. Bu arada gerek oyun alanı gerek sahne düzeni ile denemelere girişildi. Devlet Tiyatrosu ve Devlet Konservatuarı eski Aspen dos'daki tiyatrodaki Romeo ile Juliet, On İkinci Gece gibi oyunları temsil etti, Şehir Tiyatrosu Rumeli Hisarında Hamlet, Macbeth, Yanlışlıklar Komedyasını gene Şehir Tiyatrosu Bir Yaz Gecesi Rüyasını Güllühan parkında oynadı. Muhsin Ertuğrul ilk önce Siranus'un denediği dişi Hamlet'i iki kez halka sundu. Gene Muhsin Ertuğrul Küçük Sahnede 1952 yılında On İkinci Gece'yi çağol yaşamın telefon, fotoğraf, gözlük, yazı makinesi, caz müziği gibi araçlarıyla çağıştırdı. Cüneyt Gökçer soyutlaştırılmış ve döner bir dekorla Hamlet temsiline yeni bir görünüş verdi.

Bu arada bir takım gezici

yıldönümü için Türkiye'de hazırlıklar yapılırken bu kutlama bir önemi sayılması. Shakespeare artık günlük yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

1. Türkiye'de Shakespeare üzerine çeşitli incelemeler vardır: S. Nahit Biga, «Türk Tiyatrosu Sahnesinde Shakespeare» Türk Tiyatrosu, 1 (15 Ekim 1941), II (1 Kasım 1941), III (15 Kasım 1941), IV (1 Aralık 1941). Aynı yazılar Servetifünun'da 1941 Eylül ve Ekim aylarında yayınlandı. Ayrıca Arslan Kaynar da, «Türkiye'de Shakespeare», Türk Tiyatrosu. Temmuz (Ağustos, Eylül 1962; aynı yazının Shakespeare'de Türkiye Türkiye'de Shakespeare adlı incelemesi; Tunç Yalman «Shakespeare ve 57 oyunu», «Türk Tiyatrosu, Temmuz - Ağustos 1963.

2. A. Madat, Sahnemiz'in Değerleri, 1943, Birinci cilt, s. 80-85.

3. Dr. Süheyl Ünver, «Seksen sene önce İstanbul'da Tiyatro Faaliyeti Üzerine» Türk Yurdu, Nisan 1961.

4. Richard Davey, The Sultan and his subject, London 1897, I, s. 361.

5. Metin And, «Eski İstanbul'da ünlü bir İtalyan oyuncusu», Türk Dili, Aralık 1961.

6. Metin And, «Yakın Çağ Türk Tiyatrosu üzerine belgeler», Sinema - Tiyatro, 1 Ekim 1959.

7. Metin And, «II. Abdülhamit ve Tiyatrosu», Türk Dili Kasım 1961.

8. Bu eserler için geniş bilgi bk. Niyazi Akı, XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi, Erzurum 1963.

9. Metin And, «Saray Tiyatrosu», Devlet Tiyatrosu, Ekim 1962.

10. Ataç'ın Shakespeare üzerine yazıları, düşünceleri, eleştirileri için bk. Metin And,

Türkiye'de Shakespeare

Konservatuar

G - YENİ GÜN - M

«... İbsen, Schiller, Shakespeare gibi müellifler dahi, isterlerse dahinin fevkinde birer kudret olsular, sihanda nasıl tanınurlarsa tanınurlar, şimdilik sahnemize muzirdirler. Halkımızın bugün tiyatro zevkini kormaktadırlar.» (Selâmi İzzet)

«... İyi ama her sene Shakespeare'den bir iki eser oynanıyor bu kadarı fazla.» (İsmet Hulusi)

Bazı yazarlar ise Shakespeare'in bütün eserlerine değil, fakat bazı eserlerinin oynanmasına karşıydılar. Nitekim gene Selâmi İzzet şöyle söylüyordu:

«Romeo - Juliet'i seyreden

dı. Nitekim gene bu yıllarda Celâlettin Ezine, Peyami Safa gibi yazarlar sert yazılarından bu noktaya da parrak basıyorlardı. Gelgelelim iş başından ölüm yılına kadar iyinin, güzelin ve Shakespeare'in güçlü bir savunucusu vardı: Ataç. Ataç bir takım ileri geri, derme çatma sözlerle değil, fakat incelenmiş bir tenkit kücü, çözümleme yeteneğiyle Shakespeare'in gerek

halk tiyatroları da Anadolu'da dolaşarak halka Shakespeare'i tanıttılar. Bunların başında Kâmil Rıza'nın Othello'yu Arabın İntikamı diye oynaması gelir. Oyun öyle benimsendi ki Kâmil Rıza'nın adı Othello Kâmil'e çıktı. Bunun gibi İago Lütfi, Brabantio Fuat, Cassio Ahmet gibi oyuncular bünyelikleri sahne kimlikleriyle anıldılar. Kâmil Rıza'nın başarısı ötekî gezici topluluk

METİN AND

göl, fakat bazı eserlerinin oynanmasına karşıydılar. Nitekim gene Selâmi İzzet şöyle söylüyordu:

«Romeo - Jüliet'i seyreden Voltaire'nin sözü hatırımıza geldi: Shakespeare'in eserleri bir çöplüktür, eşin ki bir darı tanesi bulasın. Bu sözü şöyle tefsir edeceğiz: Romeo - Jüliet bir keçi boynuzudur, bir damla bal tadı almak için bir parça odun yemek lazımdır.» Gene İsmet Hulusi de şöyle yazıyordu.

«... Shakespeare'in eserleri sahnemizde oynanmalıdır. Fakat Shakespeare'in her eserinin de sahnemizde oynanmasına sına tüzum yoktur. Şehir Tiyatrosu bu birkaç sene zarfın da Shakespeare'den tercüme edilmiş birkaç eser oynadı. Bunların içinde iyi tercüme edilenler, iyi sahneye konulanlar ve y oynananlar vardı. Beğendik ve alkışladık. Ama şu veya bu eseri beğenip alkışlamamız Shakespeare'den ne var ne yoksa hepsini seyretmek istediğimiz mânâsında değildi. Üç buçuk asır evvel yaşayan Shakespeare'in düşüncesi de, hisleri de görüşleri de ne kadar derin olursa olsun, gene o devrin düşünüşü, o devrin hissi ve o devrin körüşüdür. Fakat bütün eserlerini (Tiyatro seyrediyorumuz. Tiyatro işte budur) düşüncesiyle seyretmek biraz tuhaf oluyor.»

Bütün bu karşı düşünceler çözümlenirse bu karşı tepki çeşitli nedenlere bağlanır. Bu yazarların bazıları kişisel çıkarları bakımından Şehir Tiyatrosuna küsmüştür, onun olumlu işlerine de karşı çıkarlar. Ya da kültür yaşamımız da aydınlar Almanya'da eğitim görmüş, Fransa'da eğitim

liğini savundu, yazılarını Shakespeare davasının kazanılmasında Muhsin Ertugrul'un yanında bir dövüşçü olarak büyük payı oldu 10.

Bu arada tiyatro yaşamımızda Devlet Konservatuarı ve onun Tattikat Sahnesi, da ha sonra da Devlet Tiyatrosu ile önemli bir dönem başladı. Başka klasik yazarlar yanında Shakespeare de kendine yaraşan sahne düzenine ve oynayışa kavuştu. Çeviriler de düzeldi. Eskiden başka dillerden yapılan çevirilerin yeri ni İngilizce'den ve her iki dili de kullanmakta ustaların ç-

ları da Shakespeare oynatmaya itti. Örneğin Ziver Bey Kumpanyası Kâmil Rızanın tanıttığı Othello'yu çıkardı. Ziver Bey Othello kılığında araba içinde Adana sokaklarında halkı Othello temsilinde çağırdı 11. Hamlet de böyle halka sunuldu. Sadi Tek Hamlet'i oynadı. Hattâ ünlü güldürücü Naşit de Hamlet'i bir yansılama (parodie) olarak oynadı, gülecek mi, ağlayacak mı ne yapacağını şaşırması seyircisine oyun dışı seslendi: «Bu bir tragedya, gülmümez, ağlayacaksınız.»

Büyük yazarın 400. doğum

Fasulyeciyan da Othello'yu oynamıştı Kendisi Güllü Akob'a karşı Kuledibi'nde Galata'daki tiyatrodaki Othello'yu tuluat tiyatroları da çok benimsemişti. Afrikalı Bir Zencinin İntikamı diye oynanıyordu. Bu arada eski tiyatro hânları içinde 1889 yılında Amerikan tiyatrosunda da Othello'yu adı verilmeyen bir topluluğun oynadığını öğreniyoruz 3. Mnakyan da Osmanlı tiyatrosunda Venedik Tacirini oynamıştı.

19. yüzyıl içinde pek çok ünlü oyuncu Türkiye'ye gelerek Türk seyircine önemli oyunlar arasında Sakespeare'den de oyunlar sunmuşlardı. Ancak büyüklük bir güçlük vardı: Sansür. Örneğin Mounet Sully Türkiye'ye geldiği zaman sansürün Hamlet, Kral Oidipus'u ve Ruy Blas'ı oynamasına izin vermiyeceğini öğrenmişti 4. Onun gibi ünlü Shakespeare oyuncusu Ernesto Rossi ve topluluğu İstanbul'a geldiklerinde çok uğraşmalarına rağmen oynamayı tasarladığı oyunlar arasında bir çoğuna bu arada Hamlet, Macbeth, Kral Lear'e sansür izin vermemişti. Buna karşılık iki kez Othello'yu ve iki kez Venedik Tacirini oynayıp abıldı. Bu iki oyunu ayrıca Yıldız Saray'daki Yıldız Tiyatrosunda Abdülhamit'e oynadı, çok beğenildi ve kendisine ve arkadaşlarına armağanlar verildi 5. Anılarında Türkiye'deki sansürü de anlatan çağın İngiltere elçisi Sir Andrew Byan bir İngiliz oyuncusunun Richelleu oyunundan başına gelenleri anlattıktan sonra Shakespeare bakımından da şunları yazıyor: «Eski İstanbul'da Shakespeare'in iki eseri çok tutulmuştu: Othello ve Venedik Taciri. Aynı oyuncu, veya bir başkası bu ikinci eseri yenden sahneye koymak istedi, fakat Zaptiye Nezaretine söz anlatılamıyordu. Boş yere Shakespeare adında bir İngiliz uyruğunun bulunduğunu, onun eserini oynamamın istenmiyecek bir şey değil, tersine ulusumuzu yükselten bir değeri olduğunu anlatmaya çalıştım. Resmî görevliler çok kibarca Mr. Shakespeare veya herhangi bir İngiliz uyruğuna bir kâğıtları olmadığını, ancak bir ülkeye uygun düşmesinin gerekmiyeceğini. Shylock davranışının Sultan'ın uyrukları arasında tedirginlik yaratacağını belirtti 6. Sansürün tutarlı bir davranış yoktu zaten, bir izin verildiği kısa süre sonra yasak ediyordu. Bu arada bazı Sui

olduğunu kesin olarak söylemek güçtü. Örneğin ilk Türk oyunu olarak bilinen Vekayi acibe ve havadis-i garibe; keşfker Ahmet'de tıpkı Yalızlıklar Komedyasında olduğu gibi ikiz kardeşlerin benzerliklerinden çıkan karışıklık ve dolantı buluruz. Ebuziya Tefrik'in Ecel-i Kaza adlı oyununun da tıpkı Romeo ile Juliet'e olduğu gibi iki düşman ailenin çocuklarının birbirlerini sevmesi ve ailelerinin düşmanlığı yüzünden sevgililerin ölümüyle sonuçlanması gibi acı bir bitişti vardı. Nanuk Kemal'in Gülnihal'inde de Shakespeare'i andıran yerler vardı. Özellikle 4. perde 3 ve 6. sahnede Muhtar beyin mezarlıkta Ahmet Beyin mezarı başında kendi kendine ve mezarci ile konuşması, mezarcinin şarkısı Hamlet'in mezar sahnesini ister istemez düşündürüyor. Gene Namık Kemal'in Kara Belasında zencici lâla Ahşit'in aşkı Othello'yu andırır. Hasan Bedrettin ve Mehmet Rifat'ın yazdıkları Ebulülâ yahut Müriüvet'de Ebulülâ, amcası ve annesinin işbirliği bakımından Hamlet'i andırır. Abdülhak Hamit'de bu etkinin daha doğrudan doğruya olduğu söylenebilir. Nitekim Zeyneb adlı oyunu da perler olağanüstü yaratıcılar Fırtınaya ve onun Properto'suna benzerlikler görülebilir. Finten'de ise Finten Lady Macbeth'e, Davalacro iseise Othello kişiliklerine benzerdir. Kaldı ki Abdülhak Hamit te özellikle bu ikinci benzerliğe mektupların da değinmiştir. Oyun olmamala beraber Tayıflar Geçidinde ünlü yazarlar arasında Shakespeare'i de konuşturur 8.

Geçen yüzyılın sonlarında ve bu yüzyılın başında başka Shakespeare temsilleri buluyoruz. Ermete Novelli Fransız tiyatrosunda Othello ve Venedik Tacirini oynadı, ayrıca Padışah önünde de Venedik Tacirini oynadı, Shylock rolünde bıçağını hilerken Abdülhamit korktu ve «Yeter, yeter» diye haykırdı. «Bunu bırakın da insanı güldürecek şeyler oynayın» dedi 9. Ermeni Siranuş Nigosya 1910 yılında Hamlet'i oynadı ve böylece Türkiye'de ilk dış Hamlet oldu. Eski Odeon şimdi Fransız Tiyatrosunda Zarifyan da 1916 da Hamlet'i oynadı. Başka Hamlet oynayanlar arasında Şuhatonu, Ruben Manulyan vardır. Gene Ermeni oyuncuların Karaklaş da Othello ve Hamlet'i oynamıştır. Vahram Papaz

